

EKONOMICZNE ASPEKTY UBEZPIECZEŃ NA ŻYCIE Z UBEZPIECZENIOWYM FUNDUSZEM KAPITAŁOWYM A ZMIANY W OTOCZENIU PRAWNYM

Wprowadzenie

Ubezpieczenia, zarówno te na życie, jak i majątkowe, są bezsprzecznie niezwykle istotnym elementem rozwoju naszej cywilizacji, tak w aspekcie ekonomicznym, jak i społecznym. Ich początki datowane są na okres średnio-wieczna, a branża ta stale rozwija się do dnia dzisiejszego. Rosnąca świadomość społeczeństw w zakresie finansów osobistych, utworzyła potrzebę wprowadzenia na rynek produktu łączącego w sobie rolę ochronną - typową dla standardowych ubezpieczeń na życie, jak i inwestycyjną - dedykowaną gromadzeniu oszczędności. Rosnąca popularność ubezpieczeń typu unit-linked doprowadziła do ich implementacji również na rynku polskim.

Niestety, wokół dzisiaj znanych ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, określanych również skrótem UFK, pojawiło się dużo kontrowersji. Liczne skargi klientów oraz wypowiedzi ekspertów dotyczące wysokiego poziomu skomplikowania umowy ubezpieczenia na życie z UFK oraz stawiania konsumenta na gorszej pozycji w relacji z ubezpieczycielami, doprowadziły do działań podjętych przez odpowiednie instytucje nadzoru, które bezpośrednio wpływały na funkcjonowanie ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym.

Celem artykułu jest przeanalizowanie wpływu powyższych działań na ekonomiczną stronę ubezpieczeń na życie z UFK. W artykule przeprowadzona zostanie analiza efektywności ekonomicznej ubezpieczeń na życie z UFK, na podstawie danych z lat 2009-2018. Badaniu poddany zostanie wynik

* Uniwersytet Łódzki, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny. Artykuł opracowano w oparciu o badania realizowane w procesie przygotowywania pracy magisterskiej. Opiekun naukowy: dr Anna Celczyńska, Instytut Finansów, Wydział Ekonomiczno-Socjologiczny UŁ.

techniczny ubezpieczeń oraz zestaw technicznych wskaźników efektywności, rekomendowany przez Komisję Nadzoru Finansowego.

1. Charakterystyka ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym

Ogólny koncept ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym można łatwo określić jako ubezpieczenie na życie, powiązane z funduszem lub wieloma funduszami inwestycyjnymi, na których lokowana jest część składki¹. Oznacza to, że owe ubezpieczenie w swojej budowie podzielone jest na dwie części - ubezpieczeniową, jako element ochronny związany ze śmiercią ubezpieczonego oraz inwestycyjną - pozwalającą gromadzić oraz pomnażać oszczędności².

Ubezpieczenia na życie z UFK posiadają wiele specyficznych cech, wśród których można wymienić³:

- wyraźne wyodrębnienie składek na pokrycie kolejno: wpłat na poczet funduszu inwestycyjnego, kosztów administracyjnych zakładu oraz kosztów ryzyka ubezpieczeniowego,
- przejrzystość oraz jawność poszczególnych elementów składek, jak również możliwość obserwacji progresu polisy,
- znajomość wartości konta inwestycyjnego, dzięki dostępności do informacji na temat liczby jednostek uczestnictwa,
- możliwość decydowania o sposobie lokowania składek, co tym samym przenosi ryzyko z zakładu na ubezpieczającego,
- możliwość wyboru między wieloma funduszami o zróżnicowanym poziomie ryzyka inwestycyjnego,
- dużą elastyczność polisy, charakteryzującą się możliwością zmiany wysokości składki, sumy ubezpieczeniowej czy przedwczesnego wykupu ubezpieczenia,
- wysokość świadczenia równającego się sumie ubezpieczenia, wysokości środków na funduszu lub łącznej wartości tych dwóch kwot.

Równie ważnym elementem ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym jest instytucja, która inwestuje otrzymane składki. W przypadku tego produktu ubezpieczeniowego, wartość polisy zależy bezpośrednio od ilości oraz wartości posiadanych jednostek uczestnictwa, które gro-

¹ J. Monkiewicz, *Podstawy ubezpieczeń. Tom II – produkty*, Poltext, Warszawa 2001, s. 112.

² E. Kucka, *Ubezpieczenia gospodarcze i społeczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2009, s. 327-328.

³ *Ibidem*, s. 325-326.

madzone są w ramach funduszu wewnętrznego zakładu ubezpieczeń lub też funduszu zewnętrznego. W pierwszym przypadku towarzystwo ubezpieczeniowe tworzy własne fundusze, natomiast w drugim, dokonuje zakupu jednostek uczestnictwa w zewnętrznych towarzystwach funduszy inwestycyjnych⁴. Owe fundusze inwestycyjne, najprościej można zdefiniować jako formę zbiorowego inwestowania, polegającą na przekazywaniu przez wielu inwestorów swojego kapitału w ręce profesjonalisty - zarządzającego funduszem, który w zamian za określony procent zysku, inwestuje go w różnego rodzaju instrumenty finansowe. Bez względu na formę zarządzania, klient ma dostęp do różnej liczby oferowanych funduszy, co pozwala na dywersyfikację ryzyka oraz dostosowanie inwestycji do własnych preferencji. Przekazywana składka może być lokowana w fundusze inwestujące w różne rodzaje instrumentów finansowych, o różnym poziomie ryzyka. Klient ma całkowitą dowolność w doborze funduszy, co pozwala na budowę własnej strategii inwestycyjnej. Również dzięki łatwemu przenoszeniu, zbywaniu oraz kupowaniu jednostek uczestnictwa, możliwe jest dostosowywanie swojego portfela do aktualnej sytuacji rynkowej. Z uwagi na to, że to klient decyduje o wyborze funduszy oraz proporcjach inwestycji, ryzyko inwestycyjne leży po jego stronie. Według podstawowego podziału, fundusze inwestycyjne dzielone są na: fundusze papierów dłużnych, fundusze zrównoważone, nazywane również funduszami stabilnego wzrostu oraz fundusze akcyjne⁵.

2. Oplata likwidacyjna i kontrowersje wokół umowy ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym

Od wielu lat toczy się debata dotycząca kontrowersji związanych z ubezpieczeniami na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, głównie w temacie legalności zawierania tego typu umów. Głównym problemem zdaje się być swoboda zakładów ubezpieczeń przy kształtowaniu części ochronnej i inwestycyjnej ubezpieczenia oraz ogromna dysproporcja dotycząca zabezpieczenia interesów stron umowy. Sytuację wyeksponował opublikowany 7 grudnia 2012 roku raport Rzecznika Ubezpieczonych, który scharakteryzował umowę z UFK jako wysoce skomplikowaną i niezrozumiałą dla przeciętnego konsumenta. W raporcie tym ubezpieczycielom postawiony został szereg zarzutów, skonstruowanych przez Rzecznika na podstawie analizy licznych skarg otrzymanych od klientów⁶.

⁴ E. Kucka, *Ubezpieczenia...*, op. cit., s. 328.

⁵ Ibidem, s. 329.

⁶ M. Romanowski, *Umowa ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym w świetle przepisów Kodeksu cywilnego i projektowanych w tym zakresie zmian*, (w:) *Ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym - ich rola, wartość, dobre praktyki*, red. M. Szczepańska „Wiadomości Ubezpieczeniowe”, nr specjalny, 3/2013, s. 11.

Wśród nich można wymienić między innymi⁷:

- skomplikowaną konstrukcję produktu,
- brak zrozumienia oferty przez konsumentów,
- niedoinformowanie klientów przy zawieraniu umów,
- brak możliwości weryfikacji czy założenia umowy są w praktyce realizowane,
- brak świadomości konsumentów przy podpisywaniu umów,
- zawile i nieprecyzyjne treści umów, interpretowane przez zakłady ubezpieczeń na ich korzyść,
- odpowiedzialność za podpisanie niekorzystnej umowy spoczywająca w całości na konsumentach.

Do głównych problemów z perspektywy klientów można zaliczyć⁸:

- przedstawianie produktu jako formę lokaty, pozbawioną ryzyka oraz oferującą wysokie zyski,
- wysokie opłaty likwidacyjne, które prowadzą do utraty nawet 100% wpłaconego kapitału przy przedwczesnym wykupie świadczenia,
- brak informacji dotyczącej częstotliwości płacenia składek,
- finalny zysk dużo niższy niż ten obiecany przy podpisywaniu umowy,
- wysokie opłaty administracyjne,
- wprowadzanie w błąd w temacie wielu istotnych kwestii dotyczących zawieranej umowy.

Tym elementem umowy UFK, który wydaje się generować największe kontrowersje i problemy są opłaty likwidacyjne, spowodowane przedwczesnym wykupem polisy. Ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym, poza typowymi dla ubezpieczeń na życie rodzajami ryzyka, obarczone są również ryzykiem wynikającym z przedwczesnego wykupu świadczenia. Wynika to z inwestycyjnego charakteru produktu - masowa rezygnacja konsumentów, mogłaby doprowadzić do zachwiania płynności finansowej ubezpieczyciela oraz zmusić zakład do przedwczesnej sprzedaży aktywów. Z powodu poniesionych kosztów inwestycyjnych, masowe rezygnacje mogą doprowadzić też do utraty potencjalnych zysków w przyszłości⁹.

⁷ M. Romanowski, *Umowa...*, op. cit., s. 12.

⁸ Ibidem, s. 12.

⁹ J. Lisowski, M. Osak, K. Łyskawa, *Oplata likwidacyjna w ubezpieczeniu na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym - aspekty ekonomiczne i regulacyjne*, Pro Motor, Poznań 2016, s. 25, https://www.wz.pw.edu.pl/content/download/2399/14546/file/op%25C5%2582ata_likwidacyjna_w_ubezpieczeniu_na_zycie_ProMotor.pdf+%&cd=1&hl=pl&ct=clnk&gl=pl&client=firefox-b-d (stan na dzień 19 listopada 2020).

Ubezpieczenia na życie z UFK, jako że oparte są na funduszach kapitałowych, posiadają ograniczenia w kwestii szybkiego uruchamiania zainwestowanych środków pieniężnych. Opłata likwidacyjna pełni więc funkcję ograniczającą pełną płynność tego kapitału. Również bezpieczeństwo gospodarki finansowej ubezpieczycieli w dużej mierze zależy od opłat likwidacyjnych, dzięki którym zakłady ubezpieczeń mogą wywiązywać się ze swoich obowiązków wobec wspólnoty ubezpieczonych oraz wypracowywać oczekiwany przez swoich akcjonariuszy zysk. Z perspektywy ubezpieczyciela, rezygnacje konsumentów wpływają negatywnie nie tylko na koszty wykonywanej działalności, ale również na stopy zwrotu z inwestycji czy kalkulacje składki ubezpieczeniowej. W przypadku przedwczesnego wykupu, ubezpieczyciele nie mają możliwości całkowitego odzyskania poniesionych kosztów wstępnych umowy. Spieniężenie aktywów przed terminem ich zapadalności przekłada się na uzyskanie niższych stóp zwrotu, a efekt ten potęgować może dokonywanie tego w czasach trudnych warunków rynkowych. Ponadto, badania wykazują, że większą tendencją do przedwczesnego wykupu świadczeń wykazują osoby zdrowsze, co prowadzi do potencjalnie większej liczby roszczeń, niż zakładano przy budowie portfela dla całej wspólnoty ubezpieczonych¹⁰. Należy również pamiętać, że zakłady ubezpieczeń pełnią ważną rolę zarówno społeczną, jak i ekonomiczną w krajowym systemie finansowym. Jest to o tyle istotne, iż na ubezpieczycielach wręcz ciąży wymóg uwzględniania w umowach kwestii opłat likwidacyjnych. Mimo licznie wymienionych pozytywnych przesłanek pobierania opłat likwidacyjnych przez zakłady ubezpieczeń, występował brak ograniczeń w ich formowaniu, co w praktyce prowadziło do dużej dowolności w tym zakresie. Zakłady ubezpieczeń jako duże korporacje, niestety nie uwzględniają w tej kwestii interesu klientów. Podsumowując, nie sam fakt istnienia opłat likwidacyjnych jest problemem lecz ich wysokość, forma naliczania oraz dezinformacja z nimi związana¹¹.

3. Próby naprawy sytuacji związanej z niewłaściwym funkcjonowaniem ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym

„Miękkie prawo”, czyli wszelkiego rodzaju normy krajowe i międzynarodowe, nie mające charakteru wiążącego¹², w odniesieniu m.in. do rynku ubezpieczeń, wprowadzała w Polsce ustawa z dnia 23 sierpnia 2007 roku

¹⁰ J. Lisowski, M. Osak, K. Łyskawa, *Opłata...*, op. cit., s. 32-33.

¹¹ Ibidem, s. 43-45.

¹² Ministerstwo Sprawiedliwości, *Miękkie prawo międzynarodowe*, <https://arch-bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/miekkie-prawo-miedzynarodowe/> (stan na dzień 19 listopada 2020).

o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym¹³. Ustawa ta miała na celu określenie praktyki rynkowej jako działania lub zaniechania przedsiębiorcy, sposobów postępowania, oświadczenia czy informacji handlowej, w szczególności w przypadku działań marketingowych. Ustawa ta definiowała również kodeks dobrych praktyk, jako zbioru zasad i norm etycznych w odniesieniu do praktyk rynkowych¹⁴. Według Rzecznika Finansowego, wszelakie rekomendacje czy wytyczne wprowadzone przez wyżej wymienioną ustawę, jak i samo „miękkie prawo”, nie były wystarczające do zapobiegania praktykom złej sprzedaży związanej z dystrybucją ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym. W Polsce, mimo doświadczeń na przykładzie krajów Europy Zachodniej, nie dość że ubezpieczenia inwestycyjne zostały wprowadzone na wzór rozwiązań zachodnioeuropejskich, to odbyło się to w jeszcze mniej uczciwej odmianie. Do takiego stanu rzeczy przyczyniły się między innymi wcześniej wspomniane opłaty likwidacyjne, sięgające nawet 100% zainwestowanych środków, co było ewenementem nawet na skalę europejską. Kryzys finansowy z lat 2007-2009 oraz spowodowany nim spadek zaufania do instytucji rynku finansowego, był ostatnim ostrzeżeniem, skutkującym koniecznością podjęcia pewnych działań ustawowych¹⁵.

Pierwszym krokiem ku temu była ustawa o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz niektórych innych ustaw z dnia 5 sierpnia 2015 roku¹⁶. Owa nowelizacja zabraniała proponowania klientom usług finansowych sprzecznych z ich potrzebami. Wprowadzone zostały decyzje tymczasowe, zobowiązujące przedsiębiorców do zaprzestania określonych działań, już na etapie toku postępowania w związku z naruszeniem interesów konsumentów. Uruchomiona została instytucja „tajemniczego klienta”, pozwalająca na uzyskiwanie dowodów w toku postępowania, w sprawie naruszeń interesów konsumentów. Urzędowi Ochrony Konkurencji i Konsumentów zostało umożliwione wyrażanie swoich poglądów w indywidualnych sprawach podczas procesów sądowych, jak również publikowanie komunikatów i ostrzeżeń o zachowaniach zagrażających ich interesom. Wprowadzony został również

¹³ Ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym z dnia 23 sierpnia 2007 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 171, poz. 1206).

¹⁴ A. Chłopecki, *Zakres, sposób i skutki stosowania „miękkiego prawa” jako alternatywy dla regulacji ustawowych - na przykładzie rynku finansowego*, (w:) *Ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym - ich rola, wartość, dobre praktyki*, red. Szczepańska M., „Wiadomości Ubezpieczeniowe”, nr specjalny, 3/2013, s. 34.

¹⁵ Rzecznik Finansowy, *Ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym*, Raport Rzecznika Finansowego, Część II, Warszawa 2016, s. 183-184.

¹⁶ Ustawa o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz niektórych innych ustaw z dnia 5 sierpnia 2015 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 1634).

nowy model kontrolowania postanowień wzorców umów, który umożliwił Prezesowi Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów rozstrzyganie czy są one niedozwolone¹⁷.

Tego samego dnia oraz roku, tj. 5 sierpnia 2015, została wprowadzona również ustawa o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym¹⁸, którą można uznać za odpowiedź na liczne skargi klientów w kwestii braku klarownych i jednolitych zasad składania reklamacji. W odniesieniu do umów ubezpieczeń na życie z UFK, najważniejszą zmianą była konieczność umieszczania na umowach informacji dotyczących takich zagadnień jak: forma złożenia reklamacji, miejsce jej złożenia, termin rozpatrywania czy sposób powiadamiania o rozpatrzeniach, co miało znacząco ułatwić konsumentom całą procedurę¹⁹.

Następnie wprowadzona została ustawa z dnia 11 września 2015 roku o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej²⁰. Najważniejszymi regulacjami tej ustawy w odniesieniu do ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym są artykuły: 21 oraz 22, których celem jest zmniejszenie asymetrii informacyjnej pomiędzy klientem a zakładem ubezpieczeń. Artykuł 21 dotyczy obowiązku analizy potrzeb potencjalnego klienta, poprzedzającej zawarcie umowy, w celu dobrania jak najbardziej adekwatnego produktu²¹. Z kolei artykuł 22 wprowadził konieczność udzielenia pełnej informacji konsumentowi przed podpisaniem umowy, z zastrzeżeniem aby informacje te były przekazywane w sposób zrozumiały oraz niewprowadzający konsumenta w błąd. Regulacja ta porusza takie kwestie, jak: cel i charakter umowy, wykaz przysługujących świadczeń, rekomendowany okres trwania umowy, określenie profilu ryzyka ubezpieczeniowego, wysokość pobieranych opłat czy informację o ryzyku inwestycyjnym²².

¹⁷ Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, *Nowelizacja Ustawy o Ochronie Konkurencji i Konsumentów*, https://www.uokik.gov.pl/aktualnosci.php?news_id=11732 (stan na dzień 20 listopada 2020).

¹⁸ Ustawa o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym z dnia 5 sierpnia 2015 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 1348).

¹⁹ Art. 4 z ustawy o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym z dnia 5 sierpnia 2015 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 1348).

²⁰ Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej z dnia 11 września 2015 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 1844).

²¹ Art. 21 z ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej z dnia 11 września 2015 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 1844).

²² Art. 22 z ustawy o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej z dnia 11 września 2015 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 1844).

Kolejnym krokiem były działania podjęte przez Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów, który w 2016 roku podpisał z 17 towarzystwami ubezpieczeniowymi porozumienie dotyczące obniżenia opłat likwidacyjnych na konkretnych produktach inwestycyjnych. Według Prezesa, koszty związane z przedwczesnym wykupem polisy, powinny być wpisane do ryzyka prowadzenia działalności gospodarczej, w tym wypadku ubezpieczeniowej, a nie w całości przerzucane na konsumentów. Porozumienie weszło w życie 1 stycznia 2017 roku i dotyczyło wszystkich umów obowiązujących na dzień 1 grudnia 2016 roku²³. W tym miejscu warto zaznaczyć, iż z uwagi na pewne ograniczenia prawne, obniżenia opłat likwidacyjnych nie objęły części najpowszechniej dystrybuowanych przez towarzystwa ubezpieczeń produktów²⁴.

Następnie, dnia 21 sierpnia 2017 roku, miało miejsce uchwalenie ustawy o dystrybucji ubezpieczeń²⁵. Do nowych obowiązków agentów i brokerów ubezpieczeniowych należy rzetelne, uczciwe oraz profesjonalne informowanie klientów o warunkach zawieranej umowy. Każdorazowo konieczne jest podanie danych identyfikujących konkretnego pośrednika czy prowadzonej przez niego działalności oraz darmowe przekazywanie wszelakich informacji w formie papierowej. Dystrybutorzy zostali zobowiązani do przeprowadzenia analizy potrzeb klienta i dostosowaniu produktu najlepiej odpowiadającego jego preferencjom, tak aby dystrybutorzy nie mogli ustalać wynagrodzeń ani celów sprzedażowych, które mogłyby zachęcać do proponowania konsumentom umów sprzecznych z ich potrzebami. Również wszelakie konflikty pomiędzy pośrednikami a zakładami ubezpieczeń nie powinny w żaden sposób wpływać na interesy konsumentów²⁶.

W dalszej części opracowania zaprezentowane zostaną ekonomiczne aspekty dotyczące przedmiotowego produktu ubezpieczeniowego. Przeprowadzona analiza obejmuje okres od 2009 do 2018 roku.

4. Analiza wyniku technicznego i wybranych technicznych wskaźników ekonomicznej efektywności

Rachunek techniczny ubezpieczeń na życie sporządzany jest dla poszczególnych grup ubezpieczeń. Ujmowane są w nim przychody oraz koszty powiązane z grupami ubezpieczeń, za aktualny oraz poprzedni rok obrotowy. Przygo-

²³ Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, *Ubezpieczyciele obniżają opłaty likwidacyjne*, https://www.uokik.gov.pl/aktualnosci.php?news_id=12775 (stan na dzień 20 listopada 2020).

²⁴ Rzecznik Finansowy, *Ubezpieczenia...*, op. cit., s. 186.

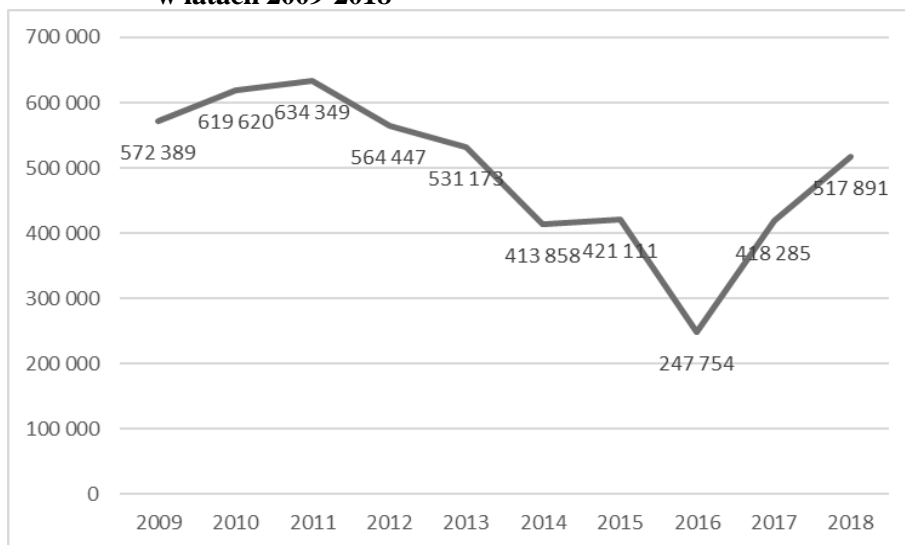
²⁵ Ustawa o dystrybucji ubezpieczeń z dnia 15 grudnia 2017 r. (Dz.U. z 2017 r. poz. 2486).

²⁶ Deloitte, *Nowa ustawa o dystrybucji ubezpieczeń*, Alert prawny 6/2017, <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/doradztwo-prawne/articles/alerty-prawne/nowa-ustawa-o-dystrybucji-ubezpieczen.html> (stan na dzień 20 listopada 2020).

towywany jest on wyłącznie z działalności ubezpieczeniowej, w celu ustalenia wyniku technicznego, podlegającego poniższej analizie²⁷. Wynik techniczny przenoszony jest do rachunku ogólnych wyników z całokształtu działalności oraz wliczany do wyniku finansowego brutto i netto²⁸. Wynik techniczny ubezpieczeń na życie z UFK w tysiącach złotych za lata 2009-2018 przedstawia wykres 1.

Najlepsze wyniki techniczne na poziomie ponad 600 mln zł zysku, ubezpieczenia na życie z UFK osiągały w latach 2010-2011, po których nastąpił trend spadkowy. Najgorszy wynik w badanym okresie przypadł na 2016 rok, po którym ponownie wystąpiły pożądane wzrosty. Na koniec analizowanego okresu, czyli w 2018 roku, wynik techniczny ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym znajdował się na przyzwoitym poziomie w odniesieniu do badanego przedziału czasu, jednak należy mieć na uwadze, iż prawdopodobnie miała na to duży wpływ ujemna zmiana stanu rezerw techniczno-ubezpieczeniowych.

Wykres 1. Wynik techniczny (w tys. zł) ubezpieczeń na życie z UFK w latach 2009-2018

Źródło: opracowanie własne na podstawie biuletynów rocznych rynku ubezpieczeń Komisji Nadzoru Finansowego za lata 2009-2018.

²⁷ L. Gąsioriewicz, *Finanse zakładów ubezpieczeń majątkowych. Teoria i praktyka*, C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 54.

²⁸ Główny Urząd Statystyczny, *Techniczny rachunek ubezpieczeń*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/sloownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/1565,pojcie.html> (stan na dzień 20 listopada 2020).

Do analizy ekonomicznej efektywności ubezpieczeń na życie z UFK, wybrany został zestaw technicznych wskaźników, rekomendowany przez Komisję Nadzoru Finansowego. Zawiera on 12 wskaźników dedykowanych do obserwacji różnych obszarów działalności ubezpieczeniowej. Zestaw wybranych technicznych wskaźników efektywności ubezpieczeń na życie z UFK za lata 2009-2018 przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Wybrane techniczne wskaźniki efektywności ubezpieczeń na życie z UFK w latach 2009-2018

Wyszczególnienie	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Dynamika składki przypisanej brutto	102,70%	125,71%	126,93%	116,89%	108,33%	96,54%	103,15%	79,45%	109,27%	70,27%
Dynamika odszkodowań i świadczeń wypłaconych brutto	65,32%	106,73%	124,04%	114,64%	111,56%	103,64%	116,94%	106,94%	124,41%	109,08%
Wskaźnik zatrzymania składki	98,87%	97,01%	101,60%	99,53%	99,74%	99,77%	99,84%	99,83%	99,87%	99,80%
Wskaźnik zatrzymania odszkodowań i świadczeń	98,67%	97,10%	97,05%	99,38%	99,70%	99,93%	99,58%	99,95%	99,90%	99,95%
Wskaźnik szkodowości brutto	67,90%	57,68%	56,29%	55,96%	56,89%	61,05%	69,55%	95,03%	106,95%	165,81%
Wskaźnik szkodowości na udziale własnym	67,83%	57,74%	53,76%	55,88%	56,87%	61,14%	69,38%	95,13%	106,99%	166,06%
Wskaźnik kosztów akwizycji	10,78%	9,18%	10,28%	11,20%	10,30%	11,33%	10,18%	11,50%	10,47%	11,90%
Wskaźnik kosztów administracyjnych	6,54%	5,53%	4,73%	4,52%	3,93%	4,23%	4,33%	4,93%	4,05%	5,54%
Wskaźnik kosztów ubezpieczeniowych brutto	17,33%	14,72%	15,00%	15,72%	14,23%	15,56%	14,51%	16,43%	14,52%	17,43%
Wskaźnik kosztów technicznych na udziale własnym	18,98%	16,62%	15,36%	16,50%	14,65%	16,00%	15,04%	16,99%	15,55%	17,72%
Wskaźnik rentowności działalności technicznej brutto	8,86%	8,22%	6,02%	4,73%	4,12%	3,59%	3,17%	2,46%	3,71%	6,51%
Wskaźnik rentowności działalności technicznej na udziale własnym	8,96%	8,48%	5,92%	4,77%	4,15%	3,58%	3,17%	2,46%	3,71%	6,52%

Źródło: opracowanie własne na podstawie biuletynów rocznych rynku ubezpieczeń Komisji Nadzoru Finansowego za lata 2009-2018.

Poddając analizie dynamikę składki przypisanej brutto²⁹, znajdowała się ona w trendzie spadkowym od roku 2011, notując swój najniższy poziom na koniec analizowanego okresu. Natomiast dynamika odszkodowań i świadczeń

²⁹ Są to „kwoty składek brutto należne z tytułu zawartych w okresie sprawozdawczym umów ubezpieczenia, niezależnie od tego, czy kwoty te opłacono”, Główny Urząd Statystyczny, *Składka przypisana brutto*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/sloownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/1562.pojecie.html> (stan na dzień 20 listopada 2020).

czeń brutto³⁰, znajdowała się w trendzie wzrostowym w latach 2009-2011, aby później przejść w trend boczny. Jest to oczywiście niekorzystna sytuacja, ponieważ dynamika składki względem odszkodowań i świadczeń powinna wykazywać wyższe wartości lub co najmniej zbliżone. Z kolei wskaźnik zatrzymania składki³¹, charakteryzujący poziom korzystania z reasekuracji biernej³², swój najniższy, jak i najwyższy poziom osiągnął w latach 2010-2011, przechodząc później w prawie płaski trend boczny. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku drugiego wskaźnika owej grupy, dotyczącego poziomu reasekuracji biernej względem odszkodowań i świadczeń³³. Wskaźnik ten po 2011 roku, kiedy to osiągnął swój najniższy poziom, wszedł w delikatny trend wzrostowy. Oba wskaźniki kształtowały się w badanym okresie na poziomach świadczących o niskim stopniu wykorzystania reasekuracji biernej przez zakłady ubezpieczeń na życie, co nie było korzystne z uwagi na wiele pozytywów i możliwości jakie niesie za sobą ten sposób dywersyfikacji ryzyka. Współczynniki szkodowości brutto³⁴ oraz na udziale własnym³⁵ kształtowały się na niemal identycznym poziomie, przekraczającym optimum wyznaczone dla ubezpieczeń Działu I³⁶.

³⁰ Odszkodowania i świadczenia brutto to wszelkiego typu wypłaty i obciążenia spowodowane wystąpieniem szkód oraz wypadków ubezpieczeniowych wraz z kosztami wynikającymi z likwidacji szkód oraz windykacji regresów; na podstawie: L. Gąsioriewicz, *Finanse...*, op. cit., s. 56-57.

³¹ Wskaźnik zatrzymania składki ukazuje relacje składki przypisanej na udziale własnym do składki przypisanej brutto. Żeby uznać poziom tego wskaźnika za optymalny, nie może on spadać poniżej 50%, ponieważ oznaczałoby to, iż zakład ubezpieczeń przekazuje do reasekuratora większą część składek niż sam zatrzymuje; na podstawie: K. Jonas, *Rachunkowość zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji*, Difin, Warszawa 2020, s. 140.

³² Reasekuracja to umowa zawarta między dwoma zakładami ubezpieczeń, z czego jeden z nich jest cedentem a drugi reasekuratorem. W ramach tejże umowy, cedent odstępuje część lub całość ryzyka ubezpieczeniowego reasekuratorowi, wraz z proporcjonalną częścią składki. Cedentami nazywamy zakłady korzystające z reasekuracji biernej, czyli przeniesieniu części ryzyka na inny zakład, natomiast reasekuratorami, te zakłady, które przyjmują na siebie to ryzyko w ramach reasekuracji czynnej; na podstawie: L. Gąsioriewicz, *Finanse...*, op. cit., s. 257.

³³ Wskaźnik zatrzymania odszkodowań ukazuje relacje odszkodowań i świadczeń wypłaconych na udziale własnym do odszkodowań i świadczeń wypłaconych brutto; na podstawie: K. Jonas, *Rachunkowość...*, s. 140.

³⁴ Współczynnik szkodowości brutto pokazuje relacje odszkodowań i świadczeń wypłaconych brutto wraz ze zmianą rezerw na odszkodowania i świadczenia niewypłacone brutto do składki przypisanej brutto; na podstawie: K. Jonas, *Rachunkowość...*, s. 135.

³⁵ Współczynnik szkodowości na udziale własnym pokazuje relacje odszkodowań i świadczeń wypłaconych na udziale własnym wraz ze zmianą rezerw na odszkodowania i świadczenia niewypłacone na udziale własnym do składki przypisanej na udziale własnym; na podstawie: K. Jonas, *Rachunkowość...*, s. 135.

³⁶ Wskaźniki te są destymulantami co oznacza, że ich spadek jest odczytywany jako pozytywne zjawisko, a zakład powinien dążyć to ich jak najniższego poziomu. Przy ubezpieczeniach Działu I wskaźniki te powinny przyjmować wartości w granicach 30-40%; na podstawie: K. Jonas, *Rachunkowość...*, s. 135-136.

Ponadto, wskaźniki charakteryzujące poziom szkodowości znajdowały się przez cały okres w trendzie wzrostowym, co jeszcze pogarszało sytuację. W ostatnim roku analizowanego okresu, kształtowały się one na poziomie ponad 165%, co stanowi czterokrotność zalecanego poziomu. Wskaźniki powiązane z kosztami działalności ubezpieczeniowej³⁷, charakteryzowały się trendem bocznym z cyklicznymi wahaniami przez cały analizowany okres. Nie można jednoznacznie stwierdzić, iż była to niekorzystna sytuacja dla ubezpieczeń na życie z UFK, gdyż koszty nie znajdowały się na niebezpiecznie wysokim poziomie, lecz zdecydowanie lepiej byłoby, gdyby omawiane wskaźniki znajdowały się w swoim optimum. Wyjątkiem w tej grupie jest wskaźnik kosztów akwizycji³⁸, który nie znajdował się w optymalnym dla siebie przedziale³⁹. Paradoksalnie jego spadek może świadczyć o słabej dystrybucji ubezpieczeń oraz małej liczbie zawieranych umów. Ostatnią analizowaną grupą były wskaźniki rentowności działalności, które zgodnie z nadrzędnym celem każdego przedsiębiorstwa, powinny cały czas rosnąć, gdyż oznaczałoby to coraz większe zyski. Zarówno wskaźnik rentowności działalności technicznej brutto⁴⁰ jak i ten na udziale własnym⁴¹, od początku badanego okresu znajdowały się w trendzie spadkowym. Sytuacja w obu przypadkach odwróciła się w 2016 roku i trend zmienił się na wzrostowy.

Podsumowanie

Z pewnością można stwierdzić, iż na podstawie analizowanych aspektów, ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym swoje najlepsze lata przeżywały na początku badanego okresu, między rokiem 2009 a 2011. Zarówno wynik techniczny jak i techniczne wskaźniki efektywności kształtowały się w tych latach najkorzystniej. Najciekawsza sytuacja miała miejsce po 2016 roku, kiedy to zostało podpisane porozumienie Prezesa UOKiK z towarzystwami ubezpieczeń w sprawie obniżenia opłat likwidacyj-

³⁷ Wskaźniki te są destymulantami, czyli im niższa jest ich wartość, tym lepsza sytuacja zakładów ubezpieczeń; na podstawie: K. Jonas, *Rachunkowość...*, s. 137.

³⁸ Wskaźnik kosztów akwizycji obejmuje między innymi prowizje wypłacane pośrednikom ubezpieczeniowym czy koszty wystawiania polis; na podstawie: E. Mioduchowska-Jaroszewicz, *Wskaźniki do oceny sytuacji finansowej ubezpieczycieli a porównania sektorowe*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, tom 65 (121), 2012, s. 26.

³⁹ Optymalna wartość wskaźnika znajduje się w przedziale 15-25%; na podstawie: K. Jonas, *Rachunkowość...*, s. 136.

⁴⁰ Wskaźnik rentowności działalności brutto odpowiada na pytanie, jaki zysk netto generuje 1 złotówka składki przypisanej brutto; na podstawie: E. Mioduchowska-Jaroszewicz, *Wskaźniki...*, op. cit., s. 26.

⁴¹ Wskaźnik rentowności działalności na udziale własnym ukazuje relacje zysku netto do składki przypisanej na udziale własnym; na podstawie: K. Jonas, *Rachunkowość...*, op. cit., s. 135.

nych, a rok wcześniej weszła w życie ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej, która wpływała na wysokość wypłacalnych świadczeń. Najbardziej wiarygodnym elementem analizy wpływu owego porozumienia oraz ustawy na efektywność ubezpieczeń na życie z UFK wydaje się być poziom składki przypisanej brutto oraz poziom odszkodowań i świadczeń brutto. Po roku 2016, te dwa elementy rachunku technicznego zaczęły iść w odwrotnym do siebie kierunku, oczywiście niekorzystnym dla zakładów ubezpieczeń, co oznaczało iż odszkodowania i świadczenia rosły a składka malała. W praktyce oznaczało to coraz mniej nowych umów i jednocześnie coraz więcej przedwczesnych wykupów świadczeń. Wynik techniczny również ewidentnie wypadł najgorzej w latach 2016-2018. Tym elementem, który może budzić wątpliwości przy jednoznacznej ocenie sytuacji, są wskaźniki rentowności, które paradoksalnie od 2016 roku zaczęły przechodzić w trend wzrostowy. Prawdopodobnie było to spowodowane lepszym zarządzaniem zakładami ubezpieczeń, gdyż wszystkie pozostałe elementy poddane analizie wskazują, iż efektywność ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym spadła w badanym okresie, co z pewnością mogło być powiązane zarówno z decyzją o obniżeniu opłat likwidacyjnych, jak i pozostałymi zmianami wprowadzonymi na rynku ubezpieczeń. Należy również pamiętać, iż przeanalizowane aspekty ekonomiczne nie stanowią pełnej analizy działalności ubezpieczeniowej oraz pomijają takie elementy, jak nakłady na marketing, nastroj w społeczeństwie czy warunki makroekonomiczne.

Bibliografia

Pozycje książkowe:

- Chłopecki A., *Zakres, sposób i skutki stosowania „miękkiego prawa” jako alternatywy dla regulacji ustawowych - na przykładzie rynku finansowego*, (w:) *Ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym - ich rola, wartość, dobre praktyki*, red. M. Szczepańska, „Wiadomości Ubezpieczeniowe”, nr specjalny, 3/2013.
- Gąsiorkiewicz L., *Finanse zakładów ubezpieczeń majątkowych. Teoria i praktyka*, C.H. Beck, Warszawa 2009.
- Jonas K., *Rachunkowość zakładów ubezpieczeń i zakładów reasekuracji*, Difin, Warszawa 2020.
- Komisja Nadzoru Finansowego, *Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń 2009*, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2010.
- Komisja Nadzoru Finansowego, *Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń 2010*, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2011.
- Komisja Nadzoru Finansowego, *Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń 2011*, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2012.
- Komisja Nadzoru Finansowego, *Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń 2012*, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2013.
- Komisja Nadzoru Finansowego, *Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń 2013*, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2014.
- Komisja Nadzoru Finansowego, *Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń 2014*, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2015.

- Komisja Nadzoru Finansowego, Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń 2015, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2016.
- Komisja Nadzoru Finansowego, Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń 2016, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2017.
- Komisja Nadzoru Finansowego, Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń 2017, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2018.
- Komisja Nadzoru Finansowego, Biuletyn Roczny. Rynek ubezpieczeń 2018, Komisja Nadzoru Finansowego, Warszawa 2019.
- Kucka E., *Ubezpieczenia gospodarcze i społeczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Olsztyn 2009.
- Mioduchowska-Jaroszewicz E., *Wskaźniki do oceny sytuacji finansowej ubezpieczycieli a porównania sektorowe*, „Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości”, tom 65 (121), 2012.
- Monkiewicz J., *Podstawy ubezpieczeń. Tom II – produkty*, Poltext, Warszawa 2001.
- Ustawa o przeciwdziałaniu nieuczciwym praktykom rynkowym z dnia 23 sierpnia 2007 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 171, poz. 1206).
- Ustawa o rozpatrywaniu reklamacji przez podmioty rynku finansowego i o Rzeczniku Finansowym z dnia 5 sierpnia 2015 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 1348).
- Ustawa o działalności ubezpieczeniowej i reasekuracyjnej z dnia 11 września 2015 r. (Dz.U. z 2015 r. poz. 1844).
- Ustawa o dystrybucji ubezpieczeń z dnia 15 grudnia 2017 r. (Dz.U. z 2017 r. poz. 2486).
- Ustawa z dnia 5 sierpnia 2015 r. o zmianie ustawy o ochronie konkurencji i konsumentów oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. z 2015 r. poz. 1634).
- Romanowski M., *Umowa ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym w świetle przepisów Kodeksu cywilnego i projektowanych w tym zakresie zmian*, (w:), *Ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym - ich rola, wartość, dobre praktyki*, red. M. Szczepańska, „Wiadomości Ubezpieczeniowe”, nr specjalny, 3/2013.
- Rzecznik Finansowy, *Ubezpieczenia ma życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym*, Raport Rzecznika Finansowego, Część II, Warszawa 2016.

Strony internetowe:

- Deloitte, *Nowa ustawa o dystrybucji ubezpieczeń*, Alert prawny 6/2017, <https://www2.deloitte.com/pl/pl/pages/doradztwo-prawne/articles/alerty-prawne/nowa-ustawa-o-dystrybucji-ubezpieczen.html> (stan na dzień 20 listopada 2020).
- Główny Urząd Statystyczny, *Techniczny rachunek ubezpieczeń*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/sloownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/1565,pojecie.html> (stan na dzień 20 listopada 2020).
- Główny Urząd Statystyczny, *Składka przypisana brutto*, <https://stat.gov.pl/metainformacje/sloownik-pojec/pojecia-stosowane-w-statystyce-publicznej/1562,pojecie.html> (stan na dzień 20 listopada 2020).
- Lisowski J., Osak M., Łyskawa K., *Oplata likwidacyjna w ubezpieczeniu na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym - aspekty ekonomiczne i regulacyjne. Kontekst międzynarodowy*, Pro Motor, Poznań 2016, https://www.wz.pw.edu.pl/content/download/2399/14546/file/op%25C5%2582ata_likwidacyjna_w_ubezpieczeniu_na_zycie_ProMoto_r.pdf+%&cd=1&hl=pl&ct=clnk&gl=pl&client=firefox-b-d (stan na dzień 19 listopada 2020).
- Ministerstwo Sprawiedliwości, *Miękkie prawo międzynarodowe*, <https://arch-bip.ms.gov.pl/pl/prawa-czlowieka/miekkie-prawo-miedzynarodowe/> (stan na dzień 19 listopada 2020).
- Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, *Nowelizacja Ustawy o Ochronie Konkurencji i Konsumentów*, https://www.uokik.gov.pl/aktualnosci.php?news_id=11732 (stan na dzień 20 listopada 2020).
- Urząd Ochrony Konkurencji i Konsumentów, *Ubezpieczyciele obniżają opłaty likwidacyjne*, https://www.uokik.gov.pl/aktualnosci.php?news_id=12775 (data dostępu 19.11.2020).

EKONOMICZNE ASPEKTY UBEZPIECZEŃ NA ŻYCIE Z UBEZPIECZENIOWYM FUNDUSZEM KAPITAŁOWYM A ZMIANY W OTOCZENIU PRAWNYM

Streszczenie

Ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym powstały w odpowiedzi na zapotrzebowanie na produkt łączący w sobie element ochronny, na wzór klasycznych ubezpieczeń na życie, wraz z elementem inwestycyjnym, służącym do gromadzenia oszczędności. Z uwagi na specyficzną konstrukcję umowy ubezpieczeń na życie z UFK, zaczęły pojawiać się liczne kontrowersje wokół tego produktu. Umotywowane skargami oraz negatywnymi odczuciami konsumentów, polskie organy nadzoru podjęły kroki w celu poprawy sytuacji związanej z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi. W artykule przeprowadzona została analiza efektywności ekonomicznej ubezpieczeń na życie z UFK w latach 2009-2018. Badaniu poddany został wynik techniczny ubezpieczeń oraz zestaw technicznych wskaźników efektywności rekomendowany przez Komisję Nadzoru Finansowego. Analiza wykazała, iż najlepsze wyniki ubezpieczenia na życie z ubezpieczeniowymi funduszami kapitałowymi notowały w pierwszych trzech latach. Najgorszy okres przypada na lata 2016-2018, kiedy to w życie weszło porozumienie Prezesa UOKiK z towarzystwami ubezpieczeń w sprawie obniżenia opłat likwidacyjnych oraz ustawy regulujące rynek ubezpieczeń, co pozwala założyć iż działania te, miały negatywny wpływ na efektywność ekonomiczną ubezpieczeń na życie z ubezpieczeniowym funduszem kapitałowym.

ECONOMIC EFFECTIVENESS OF THE UNIT-LINKED INSURANCE PLANS IN THE ERA OF NUMEROUS LEGAL CHANGES REGULATING THE FUNCTIONING OF THE PRODUCT

Summary

The Unit-Linked Insurance Plans were the answer for the product uniting protective part, classic for the Life Insurances with investment part for saving money. Due to the ULIP specific contract construction, a lot of controversies began to emerge. Motivated by the numerous complaints and negative feelings of customers, polish supervisory authorities start to mend the situation with the Unit-Linked Insurance Plans. The article presents an analysis of the economic efficiency of the ULIP in the period 2009-2018. The analysis covered the technical results of the Unit-Linked Insurance Plans and a set of technical efficiency indicators recommended by the Polish Financial Supervision Authority. The analysis showed that the best results of the ULIP were recorded in the first three years. In the following years, despite the growing importance of the Unit-Linked Insurance Plans, its economic efficiency slowly decreased. The worst moment was between 2016-2018, when the agreement between the President of the Office of Competition and Consumer Protection and insurance companies on the reduction of liquidation fees and the laws regulating insurance market entered into force, which allows to conclude that these activities had a negative impact on the economic efficiency of the Unit-Linked Insurance Plans.

